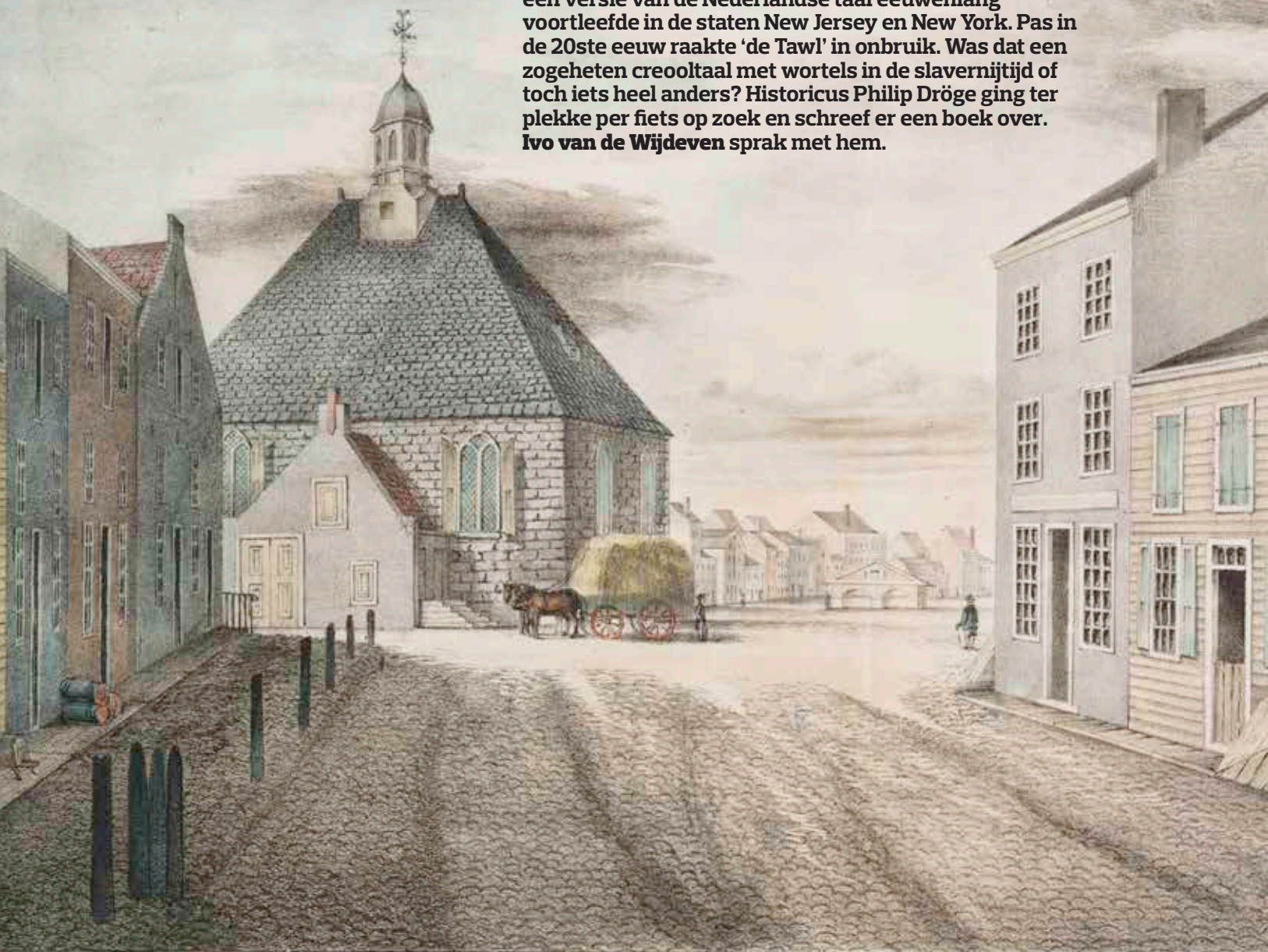

De Nederlandse taal bleef drie eeuwen hangen in Amerika

Dat New York ooit Nieuw Amsterdam heette weten de meeste Nederlanders wel. Minder bekend is dat een versie van de Nederlandse taal eeuwenlang voortleefde in de staten New Jersey en New York. Pas in de 20ste eeuw raakte 'de Tawl' in onbruik. Was dat een zogeheten creooltaal met wortels in de slavernijtijd of toch iets heel anders? Historicus Philip Dröge ging ter plekke per fiets op zoek en schreef er een boek over. **Ivo van de Wijeven** sprak met hem.

Kerk en marktplein in Albany, voorheen Beverwijck, in 1805. In de protestantse kerken in deze regio werd tot in de 19de eeuw Nederlands gesproken. Dat was de taal van de Bijbel en van het geloof. Het vasthouden aan deze oude gezamenlijke taal sterkte de identiteit en onderlinge banden van de inwoners. Er bestonden ook heel lang officiële banden tussen de kerken hier en de Hervormde Kerk in Nederland, onder andere voor de opleiding van dominees (19de-eeuwse prent, New York Public Library).

Hoe kwam je op het idee om de Tawl als onderwerp te nemen?

De oorsprong van dit boek ligt rond 1991. Tijdens mijn studie moest ik een paper over een creooltaal schrijven en in een boek – dat ik toen voor me had, maar nu niet meer terug heb kunnen vinden – stond ergens onderaan een pagina een voetnoot in de trant van ‘aan de oostkust van Amerika werd ook 300-350 jaar lang een creoolversie van het Nederlands gesproken.’ Dat was alles. Die foutieve voetnoot – want het was geen creooltaal, maar ‘ver-amerikaanst’ Nederlands – ging ergens in een laatje in mijn hoofd met het label ‘hier wil ik nog eens wat mee’. Nu was de tijd daar. Ook omdat de laatste jaren wereldwijd in hoog tempo heel veel talen zijn verdwenen – en daarmee ook tradities, cultuur, geschiedenis en kennis. Het is een uitgelezen moment om het over die uitgestorven variant van het Nederlands te hebben.

En je reis begon aan je bureau?

Ik lees alles wat los en vast zit. En ik doe zelf ook onderzoek in archieven en dergelijke. Want ik moet het idee hebben dat ik het onderwerp echt in de vingers heb. Dat is een heel intensief en langdurig proces. Ik heb in Google Maps een digitale kaart gemaakt met 192 datapunten erop. Die heb ik niet allemaal bezocht, ook omdat sommige in Canada liggen, maar ik had zo wel een ruwe route van plekken waar dingen te zien of te beleven waren. Toch zijn er een heleboel dingen spontaan gebeurd. Zo kreeg ik bijvoorbeeld een leuke band *in the middle of nowhere* op weg naar Kinderhook, waar de Amerikaanse president Martin Van Buren (1782-1862) is geboren en gestorven; Nederlands was zijn moers-taal. Ik vervolgde lopend mijn weg en toen kreeg ik een lift van een bebaarde man in een pick-up-truck die Ron Snyder heette. En hij zei: o ja, Nederlandse afkomst, dat heb ik ook! Dat soort toevallige ontmoetingen met mensen die best veel over zichzelf vertellen gaf ook een gevoel van hoe Amerika in elkaar zit en wat dat land nu zo bijzonder maakt.

Wat was de mooiste ontmoeting?

Dat zijn er twee, al hebben ze juist *niet* plaatsgevonden. Ik wilde heel graag in contact komen met de familie Van Hoesen die vlakbij Albany op een heuvelrug woont die de Nederlanders destijds de Helderberg hebben gedoopt. Ik stuitte toevallig op hun huis op deze afgelegen plek, maar die oude mensen waren zo schuw dat ze niets van me wilden weten. Dan ga je stiekem toch fantasieren: zouden zij heel misschien nog levende Tawl-sprekers zijn? Ik was daar namelijk omdat een Amerikaanse taalkundige er laat in de 20ste eeuw nog Nederlandstaligen had gevonden. Hetzelfde geldt voor de Ramapo uit de gelijknamige bergen in het noorden van New Jersey, eigenlijk het wonderlijkste verhaal. Ze hebben allemaal Nederlands klinkende achternamen als De Freece, De Groat en Van Dunk, maar ze dossen zich tegenwoordig uit als indianen en hebben totempalen. Natuurlijk had ik een nazaat van hen willen spreken, maar het was alsof je achter de yeti aan zat.

Lange tijd wist niemand waar ze vandaan kwamen, maar de Amerikaanse historicus David Cohen vertelde me dat de stamboom van alle Ramapo-families begint met een Nederlandse kapitein en

zijn Afrikaanse of Braziliaanse slaafgemaakte vrouw of vriendin. Hun kinderen groeiden Nederlandstalig op en waren als nazaten van een Nederlander vrije mensen. Maar vanwege hun huidskleur kregen ze constant te maken met discriminatie en daarom zonden ze zich uiteindelijk af in de Ramapo-bergen, hemelsbreed maar vijftig kilometer van het Empire State Building.

Waarom was de Tawl zo taai?

Ik denk dat het een combinatie van factoren was. Sommige gemeenschappen waarin Nederlands werd gesproken – zoals die van de Ramapo – waren zeer geïsoleerd en bleven dat lange tijd. Daarnaast was de kerk heel belangrijk als een soort surrogaat nationaliteit: ik stond voor een oeroude hervormde kerk in Hackensack, New Jersey, oog in oog met een Nederlandse leeuw. Daarboven de tekst 'Eendracht maakt macht'. In de protestantse kerken in deze regio werd tot ver in de 19de eeuw Nederlands gesproken en dat bond de mensen onderling. Daarnaast was er vaak geen noodzaak om Engels te gaan spreken omdat mensen onderling zaken deden. Het is bovendien soms prettig bij onderhandelingen om ruggenspraak in een andere taal te kunnen houden. Ten slotte: er waren vaak genoeg mensen om Nederlands te kunnen blijven spreken. De Zweden en Denen hadden relatief kleine koloniën, hun talen verdwenen tamelijk snel.

Waarom ging dan uiteindelijk toch ook het Nederlands ten onder?

De grote vijanden van het Nederlands waren industrialisatie en verstedelijking. Uitgerekend in het gebied waar de Nederlanders woonden – de Hudson-vallei ten noorden van New York en New Jersey – verrezen fabrieken en groeiden de steden enorm. Want juist de Nederlanders hadden een bloeiende economie op poten gezet, bijvoorbeeld in Albany – ooit als Beverwijck de tweede stad van Nieuw-Nederland. Daar kwam heel veel ander volk op af. En dat sprak Engels, omdat je daar intussen overal in Amerika mee uit de voeten kon.

Dan krijg je het fenomeen dat je op straat en bij het werk Engels spreekt en binnenshuis en in de kerk Nederlands. Die mengvorm duurt ongeveer honderd jaar, totdat aan het einde van de 19de eeuw steeds meer ouders besluiten om hun kinderen de Tawl niet meer te leren: die hebben ze toch niet nodig. Dan duurt het nog één mensenleven en is het logisch dat de laatste spreker – John Storms uit Pascack – in 1962 overlijdt.

Maar het Nederlands is nooit helemaal uit Amerika verdwenen.

Er zijn nog een heleboel Nederlandse uitdrukkingen overgebleven. 'Whack' is een van de mooiste woorden uit de straattaal. Dat komt van het Nederlandse 'zwak', als in zwak in het hoofd. Met andere woorden: je bent gek, 'you're a whacko'. Maar ook 'dope' (drugs) vind ik beeldend. Als Hollandse calvinist ga ik oud brood natuurlijk niet weggooiden. Ik ga het lekker in een beetje jus dopen en die doop is mijn kleine stiekeme zonde. Zo is het met *dope* nu ook.

Wat is het belangrijkste inzicht dat je hebt opgedaan tijdens je reis?

Dat is eigenlijk iets wat somber stemt. Als je in 1850 in Hackensack had gevraagd: 'Staat het Nederlands onder druk?' Dan hadden

Van de Tawl zijn geen geluidsopnamen bewaard gebleven. Maar de Amerikaanse komiek Frank Kennedy maakte rond 1900 furore met een show waarin hij het boertige typetje 'Hans de Hollander' opvoerde. Een fragment is te beluisteren via Spotify, zoek op Steve Porter Comic Vaudeville

mensen gezegd: 'Nee, ben je gek!' En vervolgens is het daar binnen vier decennia helemaal verdwenen. Ik zie nu in Nederland dat de druk van het Engels ook enorm is. Ik heb die waarschuwing niet al te nadrukkelijk in mijn boek willen zetten, maar het is voor de goede verstaander duidelijk dat wij moeten oppassen.

Je beschrijft op een gegeven moment de eerste – en tevens laatste – conferentie over de Tawl in 1966 als een soort uiting van melancholie.

De mensen die daar bijeen waren, hadden echt het idee dat ze iets door de vingers hadden laten glijpen. Het ene moment was het er en het volgende moment is het weg. Er zijn bijvoorbeeld geen geluidsopnames van de Tawl bewaard gebleven. Alleen interesseert het ze niet genoeg om er vervolgens iets mee te doen. Ik had sterk het gevoel dat ik er wél iets mee moest doen, want het is nu nog nét vers genoeg. Het was bijvoorbeeld heel belangrijk om de inmiddels 84-jarige taalkundige Charles Gehring nog te spreken. Hij leidt – of beter gezegd: is – het New Netherland Institute van de State Library in Albany en heeft daar sinds 1974 duizenden pagina's Nederlandse documenten vertaald naar het moderne Engels. Gehring is echt een wandelende encyclopedie als het gaat om het Nederlands in Amerika. Deze man verdient absoluut een lintje voor alles wat hij heeft gedaan.

Gehring is wel een uitzondering als het gaat om Nederlands ergoed in de VS.

Het lijkt een cliché, maar het is echt opmerkelijk hoe weinig de meeste Amerikanen weten van hun geschiedenis. Ik ben natuurlijk bij heel veel van die historische verenigingen langs geweest in de hoop dat ik nieuwe verhalen zou horen. Maar alleen een enkeling had nog iets interessants te melden. Als iets honderd jaar geleden is, dan is het al héél erg historisch. Eerder is echt een soort blinde vlek. Terwijl er genoeg te zien is als je een beetje goed zoekt.

Heb je nog een 'oetsmieter', zoals je het in je boek noemt?

Ik zou zeggen: ga er zelf heen! De Mohawk-vallei vond ik qua natuurschoon en dergelijke toch wel de mooiste plek waar ik ben geweest op mijn reis. Je kan er heerlijk fietsen. De Amerikanen hebben hartstikke goede fietspaden en ze rijden met een grote boog om je heen, want ze zijn bang dat je ze aanklaagt voor vijftien miljoen dollar als ze je aanrijden.

Philip Dröge is historicus. Naast *De Tawl* schreef hij onder meer ook *Moederstad – Jakarta, een familiegeschiedenis* en *Moresnet – Opkomst en ondergang van een vergeten buurlandje* (alle Unieboek/Spectrum).

Ivo van de Wijdeven is historicus en analist. Onlangs verscheen zijn nieuwe boek *Alle rafelranden van Europa* (Unieboek/Spectrum).